

DAVLAT VA BIZNES: IJTIMOIIY INFRATUZILMANI RIVOJLANTIRISH VA UNING O‘ZBEKISTONDA IJRO ETISHI

Dilshoda Boymuminova

Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti

Iqtisodiyot fakulteti magistranti

Abstrakt. Maqolada ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishda davlat va biznes hamkorligi muhimligiga e’tibor qaratilgan. Shuningdek, O‘zbekistonda ijtimoiy sohadagi tadbirkorlikning xususiyatlari va holati muhokama qilinadi.

Iqtisodiyot so‘zi global qiyofa kasb etayotgan bir paytda, dunyoning ko‘plab mamlakatlari, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlar ijtimoiy infratuzilmaning etishmasligi bilan bog‘liq muammolarga duch kelishmoqda. Bunda dam olish maskanlarining yomon ahvoli, to‘yib ovqatlanmaslik, sog‘liqni saqlash, fan va ta’lim, shuningdek, boshqa ijtimoiy sohalarni rekonstruksiya qilish yoki ta’mirlesh zarurligini ko‘rish mumkin. Bu muammolarning mavjudligi jamiyat turmush darajasining pasayishiga, ijtimoiy mas’uliyatsizlikka olib kelishi mumkin. Binobarin, bunda bunday ijtimoiy-iqtisodiy keskinlikni bartaraf etish va uning oldini olish davlatning asosiy vazifalaridan biri sifatida qaralmoqda.

Ma’lumki, jahonning hozirgi sharoitida xususiy kapital hisoblangan mamlakatlar iqtisodiyotini yuksaltirish ham rivojlangan, ham rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida markaziy o‘rin tutadi. Xususan, davlat xususiy sektor imkoniyatlaridan foydalangan holda bir qator ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni yaratishi mumkin va bu orqali xususiy korxonalar samarali bozor iqtisodiyotini ta’minlash uchun ijtimoiy ehtiyojlarni ta’minlovchi vazifasini bajaradi. So‘nggi yillarda xususiy sektor mamlakatlar daromadlarini oshirishning asosiy kuchi sifatida namoyon bo‘ldi, shu bilan birga u ijtimoiy infratuzilmani moliyalashtirish va rivojlantirishning asosiy ta’minlovchisiga aylandi.

Kalit so‘zlar: davlat va biznes, infratuzilma, ijtimoiy-iqtisodiy holat, tadbirkorlik, xususiy sektor.

Infratuzilma bozor munosabatlari va faoliyatini samarali va samarali o‘rnatishga xizmat qiluvchi butun xo‘jalik yurituvchi sub'ektlarning yig'indisidir. Infratuzilma atamasi ijtimoiy hayotda keng qo‘llanilsa-da, bu atama ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan turlicha yondashuvlar asosida turlicha izohlanadi.

Ko'pgina kuzatuvchilar infratuzilma deganda ishlab chiqarish va aholiga xizmat ko'rsatishni o'z ichiga olgan sohalar tizimi ekanligini ta'kidlaydilar.

Boshqa tadqiqotlarda bu atama faqat ishlab chiqarishning uzluksizligini ta'minlashga hissa qo'shadigan xizmatlar tizimi sifatida tushuniladi. Ijtimoiy hayotning asosi bo'lgan ishlab chiqarish inson manfaatlarini ro'yobga chiqarish va uning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan bo'lsa, atamani tushunish maqbuldir.

"Infratuzilma" odamlarga va ishlab chiqarishga xizmat ko'rsatishning butun sohaları tizimi sifatida.

Infratuzilmaning keng maydonini ko'rsatib, biz faqat ularning bir qismi - "ijtimoiy infratuzilma" xususiyatlarini muhokama qilishga butun e'tiborni qaratamiz. Birinchi mezonlar uchun xususiy infratuzilma olinadi, chunki biz uni rivojlantirishga e'tibor beramiz. Boshqaruvning ma'muriy buyruqbozlik usullari ko'plab mamlakatlarda keng tarqalgan. Ijtimoiy infratuzilma haqida o'ylanganligi sababli, buning uchun ichki mezonlar olinadi. Ijtimoiy infratuzilma odatda moddiy infratuzilma sifatida namoyon bo'ladi. Maqsad ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishdir, shuning uchun biz boshqalarni inkor etmasdan, birini rivojlantirishga e'tibor qaratmoqchimiz. Va nihoyat, ijtimoiy infratuzilmaning eng muhim vazifasi barcha ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni muvofiqlashtirishdir.

Ijtimoiy infratuzilma - bu aholining jamiyatdagi shaxsiy ehtiyojlarini qondirish uchun xizmat ko'rsatish sohasiga asoslangan tarmoqlar to'plami. Bularga jamoat transporti, aloqa, sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minot xizmatlari va boshqa tarmoqlar kiradi. Jamiyatdagi ijtimoiy infratuzilmaning yuqori sifati iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydi, inson kapitalidan samarali foydalanishni rag'batlantiradi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun ham bu mamlakatlar uchun hayotiy ahamiyatga ega va uni rivojlantirish davlat siyosatining asosiy maqsadiga aylandi.

Yillar davomida xususiy sektor iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlovchilar bilan bir qatorda tadbirkorlar ham ishsizlikni bartaraf etish, davlat byudjetini soliqlar bilan boyitish, eng muhim jihati – ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda faol. Bu jarayon tadbirkorlar tomonidan amalga oshirilmoqda, bu esa byudjet xarajatlarini minimallashtirishga olib keladi. Albatta, bunday qulay vaziyatni ko'rish davlat va tadbirkorlik munosabatlarining samarali bo'lishiga bog'liq bo'lgani bilan birga, ularning maqsadlari bir-biriga yaqinlashishi ijtimoiy hayotga qanchalik xizmat qilishi bilan belgilanadi.

Jadval.

INFRATUZILMALARNING TASNIFI

<i>Infratuzilmani xususiyatlari</i>	<i>tasniflash</i>	<i>Infratuzilma turlari</i>
Mulk shakllariga ko‘ra		<ul style="list-style-type: none"> - davlat - shahar - xususi -jamo - chet ellik - aralash mulk shakllari
Infratuzilma tashkiloti faoliyatini boshqarish usullari		<ul style="list-style-type: none"> -bozorni boshqarish usullari -boshqaruvning ma'muriy-buyruqbozlik usullari -boshqaruvning bozor-ma'muriy usullari
Faoliyat sohaslariga ko‘ra		<ul style="list-style-type: none"> - ichki - tashqi -aralashgan
Infratuzilma turlariga ko‘ra		<ul style="list-style-type: none"> -moddiy infratuzilma - operativ infratuzilma - bozor infratuzilmasi
Xizmat ko‘rsatish sohasiga qarab (tegishli infratuzilma turlari)		<ul style="list-style-type: none"> - infratuzilmani qurish - ijtimoiy infratuzilma - institutsional infratuzilma - innovatsion infratuzilma -moliyaviy infratuzilma -bojxona infratuzilmasi -kommunal infratuzilma -ekologik infratuzilma
Rivojlanish bosqichlari		<ul style="list-style-type: none"> - rivojlanmoqda - ishlab chiqilgan - regressiya

Vazifalar doirasiga ko'ra

-ma'lumot
-xodimlar
-moliyaviy
-ishlab chiqarish bilan bog'liq
-sertifikatlash
-**muvoqlashtirish**

Shu bilan birga, davlat asosiy jarayonning dirijyori sifatida biznesga quyidagicha munosabatda bo'ladi:

-Davlat tadbirkorlik faoliyatini sekinlashtirishi mumkin, agar u biznes uchun noqulay sharoit yaratsa yoki uni taqiqlasa;

-Davlat tashqi kuzatuvchi bo'lishi mumkin, agar u bir vaqtning o'zida hech qanday taqiq o'rnatmasa, tadbirkorlik rivojlanishiga yordam bermasa va qo'llab-quvvatlamasa;

-Agar davlat biznesni ko'p tomonlama qo'llab-quvvatlasa va biznesga yangi agentlarni jalb qilishga asoslangan islohotlarga e'tibor qaratsa, tadbirkorlik faoliyatini tezlashtirishi mumkin.

Bu pozitsiyada davlat biznesni tezlashtirishi mumkin bo'lgan uchinchi xususiyatga e'tibor qaratish lozim. Aniq aytadigan bo'lsak, biznes va davlat o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishga e'tibor qaratish lozim. Chunki, faqat shu holatda ikkalasi ham o'z maqsadlarining yuqori sifatiga erisha oladilar.

Shu bois dunyoning ko'plab davlatlari hukumat va biznes hamkorligi samaradorligini ta'minlashga harakat qilmoqda. Davlat va tadbirkorlik o'rtasidagi munosabatlar har bir qismning manfaatlariga mos bo'lsa, bu maqsadga erishish mumkin. Shu bilan birga, manfaatlarning muvofiqligi va bu tufayli iqtisodiyotning to'laqonli harakatini va yuqori rivojlanish darajasini ta'minlashi mumkin. Bundan davlatning maqsadi eng muhim ijtimoiy muammolarni hal etish, ularni takomillashtirish va jamiyatda ana shu munosabatlarni rivojlantirish orqali insonlar uchun mukammal turmush tarzini shakllantirishdan iborat. Davlatni ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarda passiv kuzatuvchi sifatida ko'rib bo'lmaydi, u mulkdorlar va iste'molchilar huquqlarini, bozordagi raqobatni himoya qiluvchi tadbirkorlik faoliyatining kafolati sifatida namoyon bo'ladi. Biznesning maqsadi infratuzilmani rivojlantirish orqali doimiy daromad olish, yuqori va barqaror foyda olishni ta'minlash, shuningdek, faoliyatning yangi yo'nalishlarini tanlashdir. Davlat va biznes maqsadlari bir nuqtada uchrashadi, shunda u maqsadga erishishning eng yaxshi variantlarini topishi mumkin.

Sovet Ittifoqi davrida O‘zbekistonda ijtimoiy infratuzilmaning ahvoli juda yomon va og‘ir edi. Biroq, u bir tomonlama agrar iqtisodiyotni olib tashladi va har bir mustaqil davlatga xos bo‘lgan islohotlarning yangi va zamonaviy bosqichlarini davom ettirmoqda. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy mazmuni aholining normal turmush tarzini ta‘minlash, farovonligini oshirish masalalaridan iborat. Iqtisodiy islohotlar zamirida, avvalo, barcha xalqning O‘zbekistondan manfaatdorligi, uning farovonligi yotadi. Shuning uchun bozor iqtisodiyotiga o‘tish ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirishdan iborat. Ayniqsa, O‘zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimov tomonidan ishlab chiqilgan “Taraqqiyotning o‘zbek modeli” ana shu maqsadlar va iqtisodiy islohotlarni hayotga tatbiq etishda muhim ahamiyatga ega.

Mazkur modelda alohida e‘tibor talab qiladigan “Davlat bosh islohotchi sifatida” va “Kuchli ijtimoiy siyosat” tamoyillari kabi jihatlar ko‘rsatilgan. Ushbu ikki tamoyil yuqorida bayon qilingan fikrlarni to‘ldiradi. Ya‘ni, davlat tomonidan olib borilayotgan barcha siyosat va islohotlar xalq yoki aholi manfaatlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi. O‘zbekistonda ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishda biznesning alohida o‘rni bor. Xususan, kichik korxonalar ana shu maqsadni amalga oshirish uchun asosiy yetkazib beruvchiga aylandi. Shu bois, bugungi kunda O‘zbekistonda aholining ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini jamiyatda hal etishda biznes bilan samarali hamkorlik yo‘lga qo‘yilgan. Korxonalar har xil turdagi ijtimoiy xizmatlarni taqdim etishda faol rol o‘ynamoqda. Shu bilan birga, davlat va ishbilarmonlik munosabatlarining uyg‘unligi ta‘minlanmoqda.

Bunda davlat va biznes o‘rtasida yaqin maslahatlashuvlarni yo‘lga qo‘yish, ularning ishonchli va aniq mexanizmini yo‘lga qo‘yish muhim ahamiyat kasb etayotgani ta‘kidlandi. O‘zbekiston hukumati barcha korxonalarni tadbirkorlik faoliyatining yangi shakllari uchun qo‘shimcha imtiyoz va imkoniyatlar berish orqali qo‘llab-quvvatlamoqda, bu esa o‘z biznesini yo‘lga qo‘yish va ularni amalga oshirishda xarajatlar va vaqtni tejash imkonini beradi.

O‘zbekistonda ijtimoiy infratuzilma odatda davlat tasarrufida bo‘ladi. Biroq tadbirkorlarni bu sohaga jalb etish ishlari izchil davom ettirilib, ularga davlatimiz tomonidan barcha imkoniyatlar yaratib berilmoqda. Davlat va biznesning samarali hamkorligi tufayli aholiga ijtimoiy xizmat ko‘rsatish takomillashib, ta‘lim, sog‘liqni saqlash, uy-joy qurilishi taraqqiy etmoqda. Tadbirkorlik jamiyatdagi o‘zgarishlarda katta samaralar ko‘rsatmoqda.

Bundan tashqari, hamkorlikning butun mexanizmini samarali ishlashida ayrim muammolar mavjud. Muammolardan biri shundaki, aksariyat korxonalar ijtimoiy sohada ro‘yxatga olingan bo‘lsa-da, bu bilan bog‘liq muammolar mavjud.

Boshlangan tadbirkorlikning davom ettirilmayotganining sabablarini ko'rsatish mumkin:

- Litsenziyalash talablari;
 - Soliqlar to'g'risida bilimning etishmasligi tufayli soliq to'lashdan bo'yin tovlash;
 - Kredit bilan bog'liq muammolar;
 - Tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish yoki etarli bilimning etishmasligi; -
- Rejadan tashqari tekshirishlarning ko'pligi.

Bu muammolarning davlat tomonidan ko'rib chiqilishi tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgandagi farqning qisqarishiga va, albatta, tadbirkorlik qobiliyatining oshishiga olib kelishi mumkin. Bunda davlat tomonidan litsenziyalash hajmini imkon qadar qisqartirish, kredit bilan bog'liq jarayonlarni soddalashtirish, soliq va tadbirkorlik sohasidagi bilimlarni chuqurlashtirish asosiy masala sifatida qaralmoqda. Hukumat tomonidan ushbu muammolarni bartaraf etish hukumat va biznes o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga olib kelishi mumkin. Shu maqsadda O'zbekiston hukumati tomonidan qonunchilikka ko'plab qo'shimcha o'zgartirishlar kiritilmoqda, yangi qonunlar qabul qilinib, keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 15-maydagi “Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 28-sentabrdagi “Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-4725-son qarori. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 5-oktabrdagi “Tadbirkorlik subyektlariga “bir darcha” tamoyili bo'yicha davlat xizmatlari ko'rsatish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-2412-son Farmoni.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 28-oktabrdagi 4848-sonli “Tadbirkorlik faoliyatini jadal rivojlantirishni ta'minlash, shaxsiy daxlsizlik mulkini har tomonlama himoya qilish va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi qarori. PQ-2646 “Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va ro'yxatga olish tizimini takomillashtirish to'g'risida”gi qarori bunga misol bo'la oladi (1–4). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 5-oktabrdagi № 378-sonli Farmoniga asosan. 2017-yil 1-yanvardagi 4848-son qarori bilan tadbirkorlik subyektlari faoliyati yuzasidan rejadan tashqari tekshirishlar bekor qilindi, yuridik shaxs tugatilishi munosabati bilan tekshirishlar bundan mustasno, shuningdek, Nazorat qiluvchi organlarni muvofiqlashtirish bo'yicha Respublika kengashining qarori bilan istisno

tariqasida jismoniy va yuridik shaxslarning qonun hujjatlari buzilishi faktlari to‘g‘risidagi murojaatlari bo‘yicha.

Davlat va ishbilarmonlik munosabatlarini rivojlantirish har bir mamlakat hayotida muhim o‘rin tutadi. Ma‘lumki, infratuzilma muayyan moliyaviy aktivlarsiz amalga oshirilmaydi. Cheklangan moliyaviy resurslar sharoitida davlat davlat va tadbirkorlik munosabatlarini rivojlantirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy sohalar uchun moliyaviy sherik yoki yordamchi topishi mumkin. Infratuzilmani rivojlantirish uchun hamkorlik aloqalarini yo‘lga qo‘yish jamiyat maqsadlariga erishishga yordam beradi. Shu bilan birga, tadbirkorlik faoliyati dvigatelni boshqarish va jamiyatdagi o‘zgarishlarni amalga oshirish rolini bajaradi va ijtimoiy muammolarni hal qilishda davlat bilan ishtirok etadi. Boshqacha qilib aytganda, xususiy sherik davlat uchun "maxsus maqsadlar mashinasi" sifatida qaraladi. Hukumat xususiy sektor uchun ish ko‘lamini kengaytirmoqda. Hukumat va biznes maqsadlari bir nuqtada to‘qnash keladi, bu jarayon iqtisodiyotning yaxshilanishiga olib keladi. ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat Davlat byudjetining cheklanganligi va aholining normal hayot talablariga bo‘lgan talabi ortib borayotgan bir sharoitda bu munosabatlarni rivojlantirish har bir mamlakat iqtisodiyotida asosiy muammo bo‘lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Махмуджон Зиядуллаев (2021). Право на социальное обеспечение в Узбекистане и радикальные реформы, проведенные в пенсионном секторе в 2017-2021 годах. Общество и инновации, 2 (8/S), 121-127. Doi: 10.47689/2181-1415-vol2-iss8/S-pp121-127 ;
2. Зиядуллаев, М. (2022). Роль социального обеспечения в стратегии развития Нового Узбекистана . Общество и инновации, 3(4/S), 120–125. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss4/S-pp120-125> ;
3. MY Tirkashev, «THE ROLE OF SMALL SCALE BUSINESS IN THE DEVELOPMENT OF MARKET ECONOMY», МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА Учредители: Общество с ограниченной ответственностью” Моя профессиональная карьера”, 34, 2022, 97-102 с.;
4. M Yu Tirkashev, NB Eshtemirov, «FACTORS OF EFFECTIVE USE OF MECHANISMS TO IMPROVE FINANCIAL CONTROL», 2022, Вестник магистратуры, 3-2 (126), 111-112 с.;
5. Djurakulovich Ziyadullaev Makhmudjon. (2022). YESTERDAY’S, TODAY’S AND FUTURE PENSION REFORMS IN UZBEKISTAN. Conference Zone, 119–121. Retrieved from <http://www.conferencezone.org/index.php/cz/article/view/362> ;